

Kapitel 21

Hälsovården

Hälsa för alla

Gratis hälso- och sjukvård

Kuba har kostnadsfri och högt kvalificerad hälso- och sjukvård för alla, hög läkartäthet, låg spädbarnsdödlighet (4,3 promille 2012) och hög medellivslängd (78 år). Skillnaden är himmelsvid mot läget före revolutionen.

Sjukvården före 1959

Situationen i Kuba under 50-talet fram till segern över Batistas militärdiktatur 1959 var katastrofalt eländig för folkflertalet på de flesta områden. För många var sjuk- och hälsovård en lyx som man inte kunde kosta på sig. Läkarevården var huvudsakligen privat, kommersiellt inriktad och tillgänglig endast för dem som hade råd att betala. För dem var sjukvården mycket bra, baserad på USA:s modell, och den hade högt anseende i världsdelen. Samtidigt fanns knappast någon hälsovård alls på landsbygden. Läkemedel var dyra och oåtkomliga för större delen av befolkningen. Tusentals människor, särskilt barn, dog av sjukdomar som hade kunnat undvikas. Spädbarnsdödligheten var över 50 promille.

Hälsa för alla

Med segern över Batistas militärdiktatur 1959 lades grunden för nationell frihet och social rättvisa. Att ge alla kubaner hälso- och sjukvård var en av revolutionens viktigaste uppgifter. De privata sjukhusen, liksom läkemedelsproduktionen, nationaliserades och läkemedelspriserna sänktes.

Vid revolutionens seger hade Kuba 6 000 läkare. De flesta fanns i Havanna. Hälften av dem gav sig iväg till USA. Men med de 3 000 lojala som stannade kvar grep man sig an den gigantiska uppgiften att bygga upp en sjuk- och hälsovård för alla kubaner.

Det blev nu nödvändigt att utbilda fler läkare, och man utvecklade den medicinska fakulteten i Havanna och byggde nya medicinska högskolor. Privata kliniker var fortfarande tillåtna, men landets ledare värdade till de nyutexaminerade att inte arbeta privat.

Det var för människorna på landsbygden och i bergstrakterna som man gjorde de första förbättringarna. Man började med att bygga små sjukhus i bergen, och skickade läkare till de mest avlägsna och otillgängliga trakterna i landet.

En nödvändighet för att kunna utveckla hälsovården i ett land som Kuba med små ekonomiska resurser var att så fort som möjligt sätta igång med en egen läkemedelsproduktion. Den ekonomiska blockad som USA inledde under revolutionens första år gjorde det än mer nödvän-

digt. Förutom den egna läkemedelsproduktionen ansåg också kubanerna att det var viktigt att satsa på den förebyggande vården. Detta var tankar som var helt nya i det kubanska samhället.

Från början förstod man också att utan hela folkets medverkan skulle sjuk- och hälsovårdsprogrammet inte gå att genomföra. De folkrörelser som grundades under revolutionens första år, t.ex. kvarterskommittéerna för revolutionens försvar CDR – *Comité por la Defensa de la Revolución* – och kvinnoförbundet FMC – *Federación de Mujeres Cubanas* – blev snabbt resurser i den förebyggande vården och i primärvården. Man kunde t.ex. med CDR:s hjälp mycket snabbt och effektivt genomföra poliovaccineringar på 1,5 miljoner barn. Polio, som före revolutionen lett till invaliditet eller döden i 300 fall om året, var utrotad 1963, och Kuba var först i hela Latinamerika att lyckas med det.

Man började också bygga ett nät av vårdcentraler – *policlínicas* – och sjukhus över hela Kuba. Vårdcentralerna fick läkare för barnsjukdomar, kvinnosjukdomar och förlossning och för allmänmedicin. Vårdcentralen blev också undervisningsenhet. Specialister kom till vårdcentralerna från sjukhusen, och till vårdcentralen knöts också en psykolog, en socialarbetare och en hälsovårdsinspektör. Folkrörelserna stödde hälsoupplýsning, vaccinationskampanjer och uppmaning till blodgivning och cellprovtagning (för att förebygga livmoderhalscancer).

Den högt ansedda organisationen AAAS – *American Association for the Advancement of Science* – har ingått en överenskommelse med Kuba om vetenskapligt samarbete och motiverat det med landets höga nivå på hälsovård och medicinsk forskning.

Spädbarnsdödligheten är mycket låg

Spädbarnsdödligheten är en mycket bra indikator på ett lands hälsovård. I Kuba har den stadigt sjunkit under de år som gått sedan revolutionens seger och låg på 4,3 promille år 2012, i nivå med Kanadas värde, men lägre än i USA (som var 6 promille år 2012). Vid en jämförelse med andra länder i regionen kan man notera att för Chile låg spädbarnsdödligheten år 2012 på 7,8 promille, och det är det näst bästa värdet i Latinamerika efter Kuba. Grannlandet Haiti hade 59 promille.

Livslängden är imponerande

En mätare på det kubanska samhällets utveckling har vi också i medellivslängden. Före revolutionen var medellivslängden 54 år. År 2012 var den 78 år.

De vanligaste dödsorsakerna är numera desamma som i Sverige, det vill säga hjärt- och kärlsjukdomar och cancer. Infektionssjukdomar, som härjar svårt i de underutvecklade länderna, kommer långt ner i den kubanska statistiken.

WHO-konferens i Havanna

Under 80-talet blev den kubanska utvecklingen av sjuk- och hälsovård ett internationellt föredöme. 1983, när världshälsoorganisationen WHO:s konferens *Hälsa för alla – 25 års kubanska erfarenheter* hölls i Kuba, ansåg man att Kuba redan hade nått det mål som WHO hade satt upp för världen vid Alma Ata-konferensen 1978 *Hälsa för alla år 2000*. Målet var att skapa en primärhälsovård:

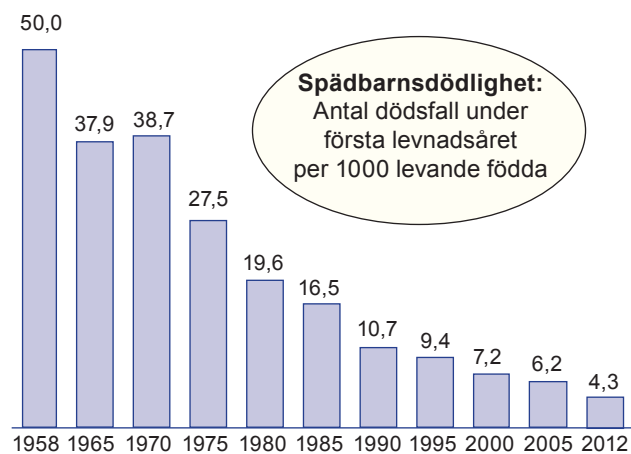
- o tillgänglig för alla människor och familjer i samhället
- o med arbetsmetoder godtagbara för alla samhällsmedlemmar
- o med befolkningens fulla deltagande
- o till en kostnad som samhället har råd att bibehålla
- o i en anda av självförtroende och självbestämmande
- o utgörande kärnan i landets hälsovård och landets sociala och ekonomiska utveckling.

Hälso- och hälsovårdsnivån har vidmakthållits trots den drastiska ekonomiska nedgången under 00-talet och trots USA:s handelsblockad.

Kuba är världens läkartätaste land med 6,7 läkare per 1000 invånare, eller 149 invånare per läkare år 2010. Motsvarande siffror för Sverige är 3,8 läkare per 1000 invånare och för USA 2,8 läkare per 1000 invånare. Detta visar hur högt Kuba prioriterar hälsovården. Men för att klara detta måste läkarlönerna (och lönerna i de statliga anställningarna över huvudtaget) hållas på en extremt låg nivå, omkring 20–30 US dollar. Såväl FN-chefen som WHO:s generaldirektör har – trots allt – berömt Kubas hälsoväsen.

Familjeläkare

1984 inledde kubanerna de första försöken med en familjeläkarmodell. Alla läkare måste ha en grundkompetens eller grundspecialitet i *medicina integral comunitaria*, alltså en allmänkompetens med social anknytning.

Spädbarnsdödligheten i promille på Kuba

Modellen innebär att en familjeläkare och en sköterska har ansvar för 120–130 familjer.

Familjeläkarsystemet fungerar som en utbyggnad av primärvården med en medicinsk och en social funktion. Läkaren bor i samma område som patienterna – oftast i ett av de små läkarhusen med mottagning på nedre botten och bostad för läkaren på det övre planet – och har kunskap om den sociala miljön. Förebyggande vård och hälsoupplysning hör till familjeläkarens viktigaste uppgifter. Hon (de flesta läkare i Kuba är kvinnor) ska hjälpa till med program mot rökning, för bättre kostvanor och mer motion. Äldreomsorgen har blivit ett av familjeläkarens mest angelägna intressen. Läkaren ska ta initiativ till klubb- och motionsgrupper för de äldre.

Familjeläkare finns också på arbetsplatser, skolor och daghem.

Vårdcentralerna och familjeläkaren delar på ansvaret för hälso- och sjukvården i nära samarbete. På vårdcentralen finns t.ex. röntgen- och laboratorieutrustning och specialister. Familjeläkaren kan ta med sin patient till vårdcentralen när det behövs.

Färre personer går direkt till sjukhusakuten eller vårdcentralen med sina besvär. De har förtroende för sin familjeläkare. Men det kan bli nog så tungt för denna att alltid vara tillgänglig, även för småkrämpor och banala besvär. En annan egenhet i systemet är att sjuksköterskorna har betydligt mindre befogenheter än hos oss, och att barnmorskor saknas. Det är läkare som assisterar vid förlossningar.

Sjukhus och specialistvård

Förutom primärvårdens vårdcentraler och familjeläkare finns det ett nät av sjukhus i Kuba som erbjuder specialistvård.

All specialistvård är gratis och åtkomlig för alla kubaner, precis som primärvården. Tandvård finns på poliklinikerna. Ögonsjukvården är avancerad.

Under årtionden har Kuba tagit emot många krigsskadade för vård och rehabilitering från t.ex. El Salvador och Nicaragua. För turister och andra utlänningar finns det speciella internationella kliniker med engelsktalande läkare. Från en rad andra länder, särskilt latinamerikanska, kommer människor som söker specialistvård i Kuba, s.k. hälsoturism.

Statistik, Kuba:

Spädbarnsdödlighet	4,3 promille (2012)
Förväntad livslängd	78 år (2012)
Läkartäthet	en läkare på 149 invånare (2010)

Vid en barnvårdscentral

Psykiatrisk vård

Före revolutionen fanns ett enda sjukhus för psykiatriskt sjuka människor; *Mazorra*. Här förvarades 6 000 människor, psykiatriskt och fysiskt sjuka, åldringar utan anhöriga, politiska fångar och barn födda i fängelser. De vistades inlåsta i stora salar med gallerfönster och utan möbler, vatten eller avlopp. Många dog i infektionssjukdomar i kombination med undernäring. Men för överklassen fanns privata kliniker. 1959 förvandlades Mazorra till ett mönstersjukhus. Patienterna integrerades i sjukhusets skötsel och de fick meningsfulla sysselsättningar för att kunna fungera i samhället utanför sjukhuset.

Efter satsningen på den psykiatriska kronikervården har man byggt ut akutvården alltmer. Inom varje provins finns åtminstone en psykiatrisk klinik. Patienterna behandlas i närheten där de bor, helst inom familjens ram.

AIDS

Det första AIDS-fallet i Kuba konstaterades i mitten av 80-talet. I Kuba fanns då en fördomsfull syn på denna sjukdom. Vid den tidpunkten upptäcktes förekomst av

HIV särskilt bland homosexuella. Man ville man knappt erkänna att homosexualitet kunde existera i Kuba, och HIV-smittan sågs som ett tecken på den skeva utvecklingen i det kapitalistiska samhället runt Kuba. De kubaner som var HIV-positiva ansågs ha fått sjukdomen utomlands eller i kontakt med utlänningar. Denna inställning förändrades dock snabbt allteftersom man kom till insikt om problemets vidd och började handla därefter.

Från början tänkte man sig att isolera dem som var infekterade. Den linjen övergavs men fortfarande hade man särskilda institutioner för de sjuka utanför eller i utkanten av samhället. Numera läggs behandlingshemmen ner. På sikt är målet att HIV-positiva ska kunna bo kvar i sin hemmiljö och få den vård de behöver där.

Totalt hade ca 14 000 kubaner diagnostiserats med HIV/AIDS under åren 1986–2010. Av dem hade ca 2 200 avlidit. (Motsvarande siffror för Sverige var ca 10 000 HIV-diagnoser och 2 200 avlidna.) Kuba har den lägsta andelen HIV-smittade i Latinamerika och Karibien, endast 0,1 procent av befolkningen i åldern 15–49 år, men andelen ökar långsamt. Delvis beror det på att personer med HIV nu kan leva längre, men det har också skett en

ökning av antalet nya smittade under senare år. Ett stort arbete läggs ner på förebyggande insatser, upplysningsverksamhet och läkemedelsforskning. Kuba har utvecklat några egna AIDS-mediciner och egna AIDS-tester.

Efter 1998 har inga HIV-infekterade barn fötts. Alla havande kvinnor HIV-testas, och om resultatet är positivt tas omgående åtgärder för att skydda fostret.

Ett exempel på svenska medias falska rapportering om Kuba är Svenska Dagbladets uppgift att Kuba skulle ha en högre förekomst än USA av HIV. Vetenskapsredaktören på tidningen vägrade att införa en rättelse och hänvisade till en FN-statistik. Inte ens när den citerade avdelningen på FN skriftligt förnekade Svenska Dagbladets påstående infördes någon rättelse. I stället avfärdade chefredaktören kritiken med att "Det är jag som bestämmer vad som publiceras i tidningen".

Forskning

Medicinsk forskning inom bio- och genteknik är prioriterad i Kuba. Man har tagit fram läkemedel och vaccin där man varit först i världen. Detta för att skydda den egna befolkningen, men också för att kunna exportera. Fattiga länder i tredje världen får Kubas mediciner gratis eller till ett lågt pris. Samtidigt säljs medicinerna på världsmarknaden till de länder som kan betala, och på så sätt tillförs Kuba nödvändig hårdvaluta.

Interferon började produceras i Kuba redan 1981. Man hade fått kontakt med en finländsk forskare som hade utvecklat en teknik för att producera interferon ur vita blodkroppar. Sex kubaner inbjöds till Finland, och på kort tid med intensivt arbete lärde man sig metoden. Under tiden hade ett mindre laboratorium iordningställt i Kuba, och när kubanerna återvände från Finland kunde de omedelbart börja arbeta. De lyckades att i sitt lilla laboratorium tillverka detta läkemedel, som används mot sjukdomar som gulsot, herpesinfektioner, hjärntumörer, leukemier och andra cancerformer samt AIDS.

Interferon kom väl till pass vid dengueepidemin samma år. (Det var en epidemi orsakad av ett i regionen tidigare okänt virus inplanterat av agenter från USA, dvs en biologisk terrorattack.)

Ett större centrum för bio- och genteknik kunde invigas sommaren 1986, och 1995 öppnades ett till för molekylär immunologi.

Kuba har tagit fram ett läkemedel, *Melagenina*, framställt av livmoderkaka, som botar hudens pigmentbrist vid sjukdomen vitiligo (vanprydande, bleka fläckar). En procent av världens befolkning uppskattas ha denna sjukdom.

Ett vaccin mot hjärnhinneinflammation har man också fått fram. Brasilien, Sovjetunionen, Venezuela och Ecuador har köpt av vaccinet.

För behandling av fotsår har kubanerna utvecklat medlet *Heberprot* som injiceras kring skadan, och den skulle säkert kunna vara till nytta för svenska patienter om medicinen kunde importeras.

Komplementär alternativ medicin

Före revolutionen var Kubas hälsovård präglad av USA:s modell. Efter revolutionen påverkades den av det sovjetiska och kinesiska biståndet. Det var under special-

perioden som gamla kunskaper, metoder och råvaror kom till heders, delvis på grund av bristen på konventionella mediciner och instrument. Det som internationellt betecknas komplementär alternativ medicin (KAM) kallar kubanerna för natur- och traditionell medicin (MNT). MNT ingår i hälsovårdsorganisationen med en särskild avdelning på Hälsoministeriet och specialister på sjukhusen och klinikerna. Örtmediciner, produkter från bin, akupunktur, hydro- och lerbehandlingar, mineraltillskott, homeopati, blomterapi och ozonbehandlingar och även yoga räknas dit. Under 2011 kom MNT till användning för trettio procent av sjukbesöken och tjugofem procent av inlagda patienter.

Vidatox är ett läkemedel som utvinns ur den blå skorpionens gift. Det har testats mot cancer med goda resultat och också mot Parkinsons sjukdom. Det har en antiinflammatorisk effekt och verkar stabiliserande på immunförsvaret. Möjligtvis har det en direkt botande effekt genom att hindra kärlbildning i tumörer.

Att utnyttja lokalt kunnande och lokala produkter för att befrämja hälsa och bota sjukdom är en del i Kubas hälsobistånd.

Emellertid, finns det olika tendenser även i detta att KAM ifrågasätts av en del och kan komma att pressas tillbaka av västerländsk, konventionell medicin parallellt med andra ekonomiska och sociala förändringar i Kuba.

Funktionsnedsättningar och rehabilitering

En av socialismens grundidéer är ju *Av var och en efter hans/hennes förmåga. Åt var och en efter hans/hennes behov*. Detta påverkar i synnerhet situationen för personer med funktionshinder. De är inte i första hand producenter eller konsumenter utan människor i ett socialt sammanhang med rättigheter och skyldigheter. Kuba började tidigt tillämpa det av WHO förordade tillvägagångssättet CBR (Community-Based Rehabilitation). CBR förutsätter ett aktivt deltagande av personen med funktionsnedsättning. I ett samhälle som inte styrs enbart av vinstintressen har personer med funktionsnedsättningar större möjlighet att leva som andra, integrerade i samhället. Kuba anslöt sig också snabbt till FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. En kuban med funktionsnedsättning som rehabiliterats har goda chanser att få ett jobb i ett samhälle med planekonomi, en stor offentlig sektor och framför allt ett samhälle som bygger på jämlikhet.

En delegation från Synskadades Riksförbund, SRF, har besökt Kuba och lämnat en mycket positiv rapport som menade att den svenska massmediabilden av Kuba är missvisande: "Det kan mycket väl vara så att synskadade kubaner har den bästa situationen i förhållande till andra synskadade i tredje världen. ... De har en bra organisatorisk och institutionell struktur." De som skrev rapporten, bland dem en riksdagsman (s), vågar dock inte längre kännas vid den, eftersom det är riskabelt att säga något positivt om "kommunistdiktaturen".

Verkställande direktören i det interamerikanska institutet för funktionsnedsättningar (IID) har lovordat Kuba som en förebild.

För att förebygga AIDS satsat Kuba stort på sexualupplysning.

USA:s blockad

USA:s blockad försvårar all slags verksamhet inte minst inom hälsovården. Det är extra dyrt eller omöjligt att importera råvaror till läkemedel, medicinska instrument och apparater. I detta avseende strider handelsblockaden mot Genèvekonventionen från 1949 enligt vilken mat, mediciner och medicinsk utrustning inte får stoppas till ett land ens under krig. Hur utstuderad blockaden är illustreras av att CIA under pågående epidemi av denguefeber försökte hindra införseln av såväl botemedel mot den livsfarliga sjukdomen som av bekämpningsmedel mot de myggor som spred den.

Det förekommer att en del brister och felaktigheter i sjukvården skylls på blockaden, och det är något som den Kubafientliga propagandan utnyttjar, men det är ingen tvekan om att blockaden skapar stora svårigheter för landet. Även export från Kuba försvåras eller görs omöjlig av USA.

På en studieresa 2013 besökte Medicinare för Kuba en ögonklinik i Matanzas. En operationssal var stängd och hade varit det ett helt år. Man kunde inte importera en reservdel till luftkonditioneringen, som var nödvändig för att kunna hålla tillräckligt rent i operationssalen.

Den europeiska kampanjen Medicuba har till syfte att motverka USA:s blockad och den har alltsedan 1992 samlat pengar och material till stöd för Kubas sjukvård

och läkemedelstillverkning. Solidaritetsgrupper i Schweiz, Italien, Spanien, Frankrike, Irland, Sverige och andra länder deltar i kampanjen.

Kubans internationalism och bistånd

Många gånger är den kubanska personalen mera anpasslig till lokala förhållanden än experter från våra länder.

Med början direkt efter revolutionen har över 100 000 kubaner i hälsosektorn gjort insatser i ett hundratal länder. Det började med katastrofhjälp efter jordbävningen i Chile. Kubanska läkarlag var snabbt på plats i Sri Lanka och Pakistan efter naturkatastroferna där och tidigare i Centralamerika efter orkanen Mitch. Det var då som Kuba påbörjade sin läkarutbildning för fattiga ungdomar från Latinamerika, Afrika och Asien som ett alternativ till att skicka kubanska läkarlag. Ungdomarna får en fullvärdig utbildning helt kostnadsfritt på det enda villkoret att de återvänder till sina ursprungssamhällen. Medan USA, England och EU-länderna dränerar u-länder på utbildade yrkespersoner skickar Kuba dit dem.

En stor del av Kubas biståndsverksamhet lämnas helt gratis. Å andra sidan får Kuba stora inkomster för sin export av produkter inom bioteknologi. Denna export är så pass viktig att den tävlar med turismen om att dra in valuta till landet.

Efter kärnkraftsolyckan i Tjernobyl 1986 tog Kuba

hand om skadade, behandlade dem och lät dem vistas i en hälsosam miljö, semesteranläggningen Tarara vid havet. Medan en välgörenhetsorganisation som *Hoppets Stjärna* i Sverige under stor uppmärksamhet och mycket och berättigt beröm hjälpte sammanlagt 3 000 barn och ungdomar på liknande sätt, var det helt tyst i massmedia om det fattiga landet Kubas insats för 30 000.

Att det inte handlar om ett förbiseende visas av att Kubas insatser för hälsovård och katastrofbistånd till Haiti under en rad år mångdubbelt översteg dem från alla andra länder liksom från WHO och Läkare utan gränser och lovordades av Haitis egna politiska ledare men – på samma sätt som det ovan nämnda – förtegs i resten av världen. Norge, men inte Sverige, stöder Kubas insatser i Haiti.

Inom ramen för det storslagna *Misión Milagre* (mirakel) har över två miljoner ögonsjuka från Karibien och Latinamerika fått komma till Kuba eller till Kubastödda kliniker som finns i sexton länder att opereras för starr och andra åkommor. Deras syn har räddats eller återställt.

Biståndssamarbete med Kuba

Det finns såväl regeringar som frivilligorganisationer som har samarbete med Kuba. Det mest omfattande är med Venezuela, som ger Kuba ersättning för en del av landets hälsoinsatser i Latinamerika, Afrika och Asien. Även länder som Norge och Belgien ger bistånd till Kuba för dess solidariska bistånd till sämre lottade eller katastrofdrabbade områden. Sverige hade ett biståndssamarbete med Kuba 1970-1980. Forsknings-samarbete på det medicinska området var t.ex. ett projekt med Karolinska institutet om allergi och astma. En framstående kubansk bioteknolog forskade och disputerade vid Chalmers i Göteborg. Efter högerens övertagande av regeringsmakten har samarbetet med Kuba avbrutits. Från 1995 beviljade den socialdemokratiska regeringen åter stöd till internationella organisationer liksom till svenska institutioner och organisationer för projekt som syftade till att skapa förutsättningar för "ekonomisk och politisk systemöppning" men det var knappast ett samarbete utan snarare ett undermineringsarbete för att störta Kubas regering.

Ett NATO-land som Norge kan ge stöd till Kubas hälsoinsatser och katastrofinsatser i Haiti, de schweiziska läkemedelsbolagen och staten ger bidrag till råvaror som skänks. Kanada har en rad samarbetsprojekt med Kuba bland dem flera inom forskning med olika universitet. Venezuela och Brasilien hör till de rika som betalar Kuba för dess bistandsverksamhet i tredje land som Pakistan eller Västsahara. Det svenska Sida ger i stället pengar till organisationer som verkar för att störta regeringen och till regeringsfientlig propaganda.

Medicinare för Kuba

Verksamma inom sjuk- och hälsovård såsom sjuksköterskor, apotekspersonal, läkare, undersköterskor, vådbiträden och (re)habiliteringspersonal kan delta i Nätverket *Medicinare för Kuba* för att slå vakt om en rättvis och jämlik hälso- och sjukvård.

Medicinare för Kuba arbetar för att:

- o motverka den blockad som USA bedriver i strid mot internationell rätt
- o stödja läkemedelsförsörjningen i Kuba
- o utveckla kunskapsutbytet mellan våra länder.

Medicinare för Kuba dokumenterar Kubas hälso- och sjukvårdssituation, förmedlar kontakter och ordnar studieresor. *Medicinare för Kuba* är medlem i den europeiska organisationen *Medicuba* som skickar råvaror till läkemedel, instrument och även ordnar stipendier för specialutbildningar. *Medicuba* får stöd av Schweiz, Italien och Spanien.

Folkhälsovetaren Gábor Tiroler berättar:

Socialdemokraterna är besvärade av sina tidigare kontakter med det socialistiska Kuba, vilket jag erfor i samband med en internationell kurs om Hälso-systemsutveckling 2001. Jag var en av arrangörerna till kursen som var knuten till Uppsala universitet, finansierades av Sida och hade deltagare från Afrika, Asien och Latinamerika, från universitetsprofessor till hälsoministernivå. Kurs-tiden var en månad i Sverige och två uppföljande seminarieveckor i något u-land. I samband med utvärderingen ställde jag en öppen fråga till den tjugofemhövadade deltagarskaran: "Var ska vi hålla uppföljningsseminariet nästa år?". Någon ropade: Kuba! och fick applåder. Hon förklarade sitt förslag med att Kuba hade en hög nivå på folkhälsan. Hela gruppen röstade för Kuba. Jag meddelade min chef, att han skulle ta med sig förslaget till Sida/ INEC för finansiering. Han kom moloken tillbaka: "Jag började fråga om Kuba, men handläggaren avbröt mig och sa: 'Var hygglig nämn inte Kuba något mer och gör inte dumheten att skriva något om detta'. Så farligt är det för Sverige att trotsa USA. Skriv inget mer om saken, är du snäll."